

NYELVTIPOLÓGIA

TELJES REDUPLIKÁCIÓ AZ ÚJABB ANGOLBAN

Az angol nyelvtörténet újabb fejleményei közé tartozik, legalábbis egyes változatokban, a melléknevek, főnevek, sőt más nyelvi elemek teljes reduplikációja, amely egyes melléknevek esetében a főjelentést hangsúlyozza ('a szó eredeti, igazi értelmében olyan'), a főnevek esetében pedig a jelölt dolog igazi voltára utal. Ráadásul ezzel az angol nyelv a Revzin-hipotézis (erről lásd alább) értelmében a grammatikai reduplikáció használatának fejlett stádiumába lépett.

A melléknevek és főnevek teljes reduplikációját azonban, új jelenség lévén, egyelőre nem tartalmazzák a mérvadó részletes leírások, csak elszórt publikációk (Kálmán 2001, Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004) utalnak rá. Reduplikáció a bázismorféma (esetleg a szó) részleges vagy teljes megisméltése. Például Francis Katamba, aki egyáltalán foglalkozott az angol nyelvbéli reduplikációval, *Wishy-washy words* ('Wishy-washy szavak', *wishy-washy* 'híg, ízetlen [lötty]') fejezetcímmel, egyetlen oldalon csupán részleges reduplikációkat említett, többek között rím által motivált (*helter-skelter* 'összevissza; rendetlen; zűrzavar') és ablaut által motivált (*riff-raff* 'csöcselék') összetételeket (Katamba 1994: 79; az angol reduplikáció ezen és további típusairól érdekes még Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 309, Wikipedia 2020). Az újabban felismert és általánosságban kontrasztív reduplikációnak nevezett (lásd alább) jelenség teljes szavak (nem csak morféimák) megisméltése.

Egy-egy új konstrukció felismerése minden nyelvésznek nagy élménye. Az lehetett Kálmán Lászlónak is, aki a konstrukciós nyelvészetbe bevezető könyvében hívta fel a figyelmet az angol, mellékneveket tartalmazó mondattani idiómák egyik típusára, amikor a melléknév teljes megisméltése azt jelenti, hogy 'a szó eredeti, igazi értelmében olyan'. Példái: *funny funny* 'tényleg vicces, nem pedig különös', (*funny* 'vicces; különös'), *hot hot* 'tényleg forró, nem pedig csípős' (*hot* 'forró; csípős; pikánsan erotikus'; Kálmán 2001: 72). Talán Kálmán írta le először ennek az angol nyelvbéli jelenségnek egyértelműsítő mozzanatát, még idiómaként. Kortárs elemzésekből azonban az derül ki, hogy a megisméltett melléknév jelentése nem okvetlen az egyértelműsítő 'a szó eredeti, igazi értelmében olyan', lehet egyszerűen 'igazán olyan', például *French-French* 'igazán francia' (Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 308). (Az igazság kedvéért megjegyezhető, hogy az 'igazán francia' jelentés is lehet egyértelműsítő, expliciten – többek között – lehet: 'nem egyszerűen franciául beszélő, hanem francia származású'.)

A főnevek teljes reduplikációja, mint például *ice-ice* 'igazi jég' angol anyanyelvű nyelvészek írásaiban is fel-felbukkant, de ennek a jelenségnek sokáig nem tulajdonítottak jelentőséget. Például a monoszémia álláspontjának hangsúlyozásáról nevezetes amerikai nyelvész, Charles Ruhl az *ice* 'jég' szó jelentését elemezte, és megállapította: „The scientist in our society, by accepted fiat, »knows« ice-ice better than the workman who handles ice every day intimately” ('Társadalmunkban a tudós, elfogadott rendelet értelmében,

jobban »ismerik« az igazi jeget, mint az a munkás, aki mindennap jéggel dolgozik», 1989: 206). Az angol főnevek, melléknevek és néhány más nyelvi elem teljes reduplikációjának első dokumentált leírása egy bizonyos Nancy Dray diplomamunkája, MA-tézise a Chicagói Egyetemen 1987-ből (idézi Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004).

A konstrukció egyik felismerője Charles J. Fillmore amerikai nyelvész, a konstrukciós nyelvten megalapozója volt. Fillmore egy 1997-es, az interneten is elérhető egyetemi előadásában az általa idiomatikusnak minősített *coffee coffee* ('kávé-kávé, igazi kávé') konstrukciót (például *instant coffee or coffee coffee* 'neszkávé vagy igazi kávé') a további tanulmányozásra érdemes témának minősítette (Fillmore 1997). A konstrukciós nyelvészet kiindulópontja, s tulajdonképpen napjainkig legkedvesebb témája az idiómák elemzése, a kontrasztív reduplikáció azonban már nem csupán idiomatikus kifejezésmód.

Az angol főnevek teljes reduplikációjának idáig legrészletesebb leírása egy társszerzős amerikai tanulmány (Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004). A társszerzők közül jól ismert Ray Jackendoff, aki történetesen Noam Chomsky hűséges tanítványa, és e tanulmány is a generatív nyelvészet minimalista programjának szellemében készült. Jackendoffék az amerikai és brit társalgási angolban megfigyelhető, általuk kontrasztív reduplikációnak (*contrastive reduplication*) nevezett jelenséget írták le, amely a megismételt elemmel kifejezett szerkezet rész által jelölt dolog vagy tény igazi, valódi, sőt prototipikus jellegére utal, s amelyekre példák többek között *It's tuna salad, not salad-salad* ('Ez tonhalsaláta, nem igazi [zöld] saláta') és *Do you like-him-like-him?* ('Igazán kedveled-e őt?'). A kontrasztív reduplikáció előfordulhat főnévvel, tulajdonnévvel is (*That's not Auckland-Auckland* 'Az nem igazán Auckland'), igével (amely névmási elemmel egészülhet ki, mint az említett *like him*), igeartikulával (*I'm up, I'm just non up-up* 'Fenn vagyok, de éppen nem igazán vagyok fenn'), névmással (*My car isn't mine-mine; it's my parents'* 'Az autóm nem igazán az enyém; a szüleimé'), lexikalizált kifejezéssel (*Oh, we're not living-together-living-together* 'Óh, mi nem igazán élünk együtt [mint szerelmesek]'). Jackendoffék élő beszédből, írott szövegekből, filmekből és a televízióból vették példáikat, egyik korai példájukat (*dog-dog* 'igazi kutya') John Steinbecktől vették (Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 312).

A kontrasztív reduplikáció legvilágosabb példái a főnevek és melléknevek megismétlései. Jackendoffék gazdag korpuszuk példáinak jelentős részét szubtilis szemantikai jellemzésekkel látták el, figyelmet fordítva a reduplikáció tágabb környezetének dokumentálására is, morfológiai elemzéssel kommentálták, elhelyezték a minimalista nyelvleírásban, de például külön nem tárgyalták a Kálmán említette egyértelműsítő melléknévi reduplikációt. A téma további tanulmányozást érdemel. Jackendoffék elemzéseiből sem derül ki, hogy a főnevek és melléknevek mely csoportjaira terjedhet ki a kontrasztív reduplikáció, nem is szólva az egyéb nyelvi elemek megismétléséről. Mindenesetre a legjobb példák idáig a gasztronómiai példák voltak (a főneveknél *coffee-coffee, salad-salad*, a melléknevek körében a kóstolásnál gyakori, egyértelműsítő *hot-hot*). A Wikipedia számos nyelvet áttekintő *Reduplication* szócikke (2020) már röviden tárgyalja az angol kontrasztív reduplikációt, s példái a *cake-cake* ('igazi sütemény', a kontextusból adódóan: nem sajtos sütemény) és *milk-milk* ('igazi tej', a kontextusból adódóan: nem szójatej).

Érdekes kitérni a kettős nevezéktan (binominális vagy binomiális vagy bináris nomenklátúra) egyik tulajdonságára. Talán csak véletlen egybeesés a kontrasztív reduplikáció és a rendszertani tautonímia hasonlósága. A biológiai nomenklátúrában, szűkebben az állatrendszertanban tautonímiának nevezett jelenség a nem- és az elvben külön

fajnév azonossága az állatnem prototipikus fajának elnevezésében, például *Bison bison* 'amerikai bölény', *Bufo bufo* 'barna varangy', *Vulpes vulpes* 'vörös róka', de ilyen az állatnemet egyedül képviselő *Lynx lynx* 'hiúz' és *Gorilla gorilla* is. (Az analógiát lábjegyzetben említi: Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 320).

Eddigi vizsgálatok alapján a világ nyelveiben a reduplikáció pluralitást, disztributivitást, kicsinyítést és nagyítást, valamilyen aspektust stb. fejez ki (Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 309–310), de a főnevek és melléknevek 'igazi értelemben' tett jelentéssel való megisméltését csak újabban regisztrálták nemcsak az angoltól, hanem az olasztól, spanyoltól, oroszról, finnől stb. is (Ghomeshi–Jackendoff–Rosen–Russell 2004: 317–9, Wikipedia 2020).

Az angol főnév teljes reduplikációja, amelyet a melléknevek reduplikációja kísér, megfelel bizonyos nyelvtipológiai elvárásoknak. A reduplikált szófajokat illetően I. J. Revzin (1923–1974) fogalmazott meg egy posztumusz publikált hipotézist. A Revzin-hipotézis szerint: „Ha egy nyelvben a reduplikáció használatos a főnév grammatikai jelentésének kifejezésére, akkor a tulajdonságot kifejező szók (igék, melléknevek, határozószók) grammatikai jelentésének kifejezésére is használatos; fordítva ez nem igaz” (1980: 213). A Revzin-hipotézis értelmében azok a nyelvek, amelyek a főnevek reduplikációját is használják, a reduplikáció nyelvbeli felhasználásának fejlettebb változatát képviselik, mint azok a nyelvek, amelyekből például csak az igék és melléknevek reduplikációja ismert.

A magyarból a főnevek és melléknevek 'igazi értelemben' jelentéssel való teljes reduplikációja egyelőre nem ismert. A magyar nyelvben mégis jelen levő reduplikáció vizsgálatához első lépésként használható Keszler Borbála gyűjteménye (2001).

Irodalom

- Fillmore, Charles J. 1997. Idiomaticity. Előadásjegyzet. University of California, Berkeley, 1997. január 22, 24.
- Ghomeshi, Jila – Ray Jackendoff – Nicole Rosen – Kevin Russell 2004. Contrastive focus reduplication in English. (The salad-salad paper.) *Natural Language & Linguistic Theory* 22: 307–357.
- Kálmán László 2001. *Konstrukciós nyelvtan*. Tinta, Budapest
- Katamba, Francis 1994. *English Words*. Routledge, London & New York
- Keszler Borbála 2001. Reduplikációs jelenségek a magyarban. In: Andor József – Szűcs Tibor – Terts István, szerk.: Színes eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára 1–2. *Lingua Franca Csoport*, Pécs 2: 640–6.
- Revzin, I. I. 1980. Dva sposoba vyraženija idei predmetnosti i problema udvojenija. In: N. F. Alijeva et al., red.: *Jazyki Jugo-Vostočnoj Azii. Problemy povtorov*. Nauka, Moskva 208–215.
- Ruhl, Charles 1989. *On Monosemy. A Study in Linguistic Semantics*. State University of New York Press, Albany
- Wikipedia 2020. Reduplication. (Letöltve: 2020. 01. 20.)